

Jasenko Zekić

O Lukijanovu *Anaharsidu*
ili
O tjelovježbi

Govoriti općenito o Lukijanu kao tvorcu satiričnog dijaloga, najduhovitijem i najutjecajnijem piscu svojega doba, rođenom na razmeđi drugog i trećeg desetljeća prvog stoljeća nove ere, gotovo je suvišno jer o tom sirijskom stvaratelju govore brojni eminentni članci i znanstvene rasprave. Ipak, cjeloživotno stvaralaštvo svakog pojedinca nije kvalitativno ujednačeno što je vidljivo i u Lukijanovu korpusu sačuvanih osamdesetak djela. Naime, kao što navodi Miloš Đurić u predgovoru prijevoda Lukijanovih *Odabranih razgovora*, iz razdoblja njegova rada u kojem se uglavnom bavio filozofijom, potječu i neka manje važna djela, među koja se ubraja i *Anaharsid ili o tjelovježbi*, zanimljiv dijalog između zakonodavca Solona i skitskog filozofa i plemića Anaharsida.¹ Iako danas postoji dvojba je li Anaharsid uistinu bio povijesna osoba, spomenimo ukratko na početku i zanimljivu priču o upoznavanju Solona i Anaharsida koju

---

¹ Miloš N. ĐURIĆ, *Lukijan i njegovo delo*, u: LUKIJAN, *Odabrani razgovori*, (preveo Miloš N. Đurić), Kultura, Beograd 1957., 21.

prenosi Plutarh opisujući Solonov život.² Na spomenuto Lukijanovo djelo u tekstu koji slijedi, osvrnut ćemo se isključivo kao na povijesni izvor koristeći njegov sadržaj koji je autor svojevremeno upotrijebio kao povod za pisanje škakljivog dijaloga o sukobu tradicije i (tadašnjih) suvremenih shvaćanja. Premda je rasprava o svrsi tjelovježbe u njihovu dijalogu relativno sekundarna stvar, sačuvani podaci vrlo su nam vrijedni za poznavanje tadašnje agonistike i gimnastike. Kako ne bismo krenuli *in medias res*, osvrnut ćemo se u nekoliko rečenica na Lukijanov život i stvaralaštvo kao možebitne činjenice za shvaćanje samog *Anaharsida* te fiktivne veze između samog Lukijana i dvojice suparnika u dijalogu, Solona i Anaharsida.

S književnog stajališta Milivoj Sironić okarakterizirao je Lukijana kao protivnika licemjerja određenih filozofskih i religioznih pravaca, pretjeranog obožavatelja stare književnosti odnosno kao satiričara društva u kojem je živio.³ Premda se s jedne strane može na to gledati kao na nedostatak, Lukijan je, prema riječima Julije Anas (pri usporedbi Lukijana i Plutarha) kao Plutarhova antiteza neumorno pretraživao jedan ograničeni korpus već tada svima poznatih klasičnih

2 PLUTARH, *Usporedni životopisi; Solon*, 5: „Anaharsid je kažu, došao u Atenu, do kuće Solonove, i stao kucati i govoriti da je tuđinac, a došao je da sklopi vezu prijateljstva i gostinstva s njim. Kad je na to Solon odgovorio da je bolje sklopiti prijateljstvo kod kuće, Anaharsid odvrati: *Pa dobro, ti si kod kuće; sklopi dakle vezu prijateljstva i gostinstva sa mnom!* Tada ga Solon, zadivivši se doista njegovu oštroumlju, ljubazno primi i zadrži ga neko vrijeme kod sebe. Solon se tad već bavio javnim poslovima i sastavljao je zakone. Doznajući za to, Anaharsid je ismijavao Solonov rad što ovaj misli da će suzbiti nepravdu i lakomost sugrađana pisanim zakonom, koji se ništa ne razlikuje od paučine, nego će, kao i ona, zadržati slabe i malene kad se uhvate, a moći će ih i bogati raskinuti... A kad je bio u narodnoj skupštini rekao je i to da se čudi što kod Helena govore drže mudri, a odluke donose neuki.“

3 Milivoj SIRONIĆ, *Grčka književnost; klasično razdoblje*, u: *Povijest svjetske književnosti*, sv. 2 (uredio Vladimir Vratović), Mladost, Zagreb 1973., 182: „Sve ono što je karakteriziralo izrađivanje filozofske misli, besadržajnost sofističkog govorništva, preveliko obožavanje stare književnosti, sve je to našlo odraza u djelu oštrog kritičara najpoznatijeg grčkog satričara Lukijana... U početku pun šale i duhovitosti, Lukijan pod kraj života postaje oštar satiričar koji se ne usteže ni od sarkastičkih napada na pojedine ličnosti.“

tekstova iz kojih je više puta oštro izvlačio iste motive.⁴ Mišljenja o vrlini kao odlici siromašnih, a poročnosti kao karakteristici bogatih, pripisuju Lukijanu socijalistička gledišta, a zbog svojeg skepticizma prema vjerskim pitanjima (za razliku od svojih suvremenika), kako nam prenosi Maškin, nazivan je i Voltaireom svoga vremena.⁵ Lesky navodi kako je u početku bio „... bombastični sofistički govornik...“ te kako ipak kasnije „... taj nemirni duh, uvijek spreman da protuslovi, u sofističkom zvanju nije mogao naći trajno rješenje...“.⁶ Premda mu je u pisanju vidljiv lak, razumljiv i riječima bogat stil u kojem ismijava tadašnje društvo, pretpostavka boljeg i rješenje problema ne nazire se u njegovim mislima.⁷ Naime, taj nedostatak moguće je razumijeti činjenicom da Lukijan teži jednim djelom poučiti i zabaviti čitalačku masu. Kao sofista koji je svoje korijene vukao s helenističkog istoka, a s druge strane književnika kojemu je skitski bio materinji, a grčki drugi jezik⁸, suvremena historiografija također je „prisvojila“ Lukijana u svoj antologijski korpus. U djelu *Kako se piše povijest* iznio je obilježja idealnog historioografa u kojima je razradio Tukididova shvaćanja o smislu historije, kako navodi Mirjana Gross, „kao pouke za buduću političku akciju“.⁹ Odlike uvjerljivosti, neustrašivosti, otvorene riječi pripisivane „idealnim“ historiografima po mojem su mišljenju odlike kojima je težio sam Lukijan u svojim djelima djelomično ih primjenjujući.

Dio Lukijanovog korpusa preveden je na hrvatski jezik. Uz Lukijanova

4 John BORDMAN i dr., *Oksfordska istorija Grčke i helenističkog sveta*, Clio, Beograd 1996., 297.-298.

5 N. A. MAŠKIN, *Istorija starog Rima*, Naučna knjiga, Beograd 1997., 439; John BORDMAN, n. dj., 298.

6 Albin LESKY, *Povijest grčke književnosti*, Golden marketing, Zagreb 2001., 817.-818.

7 Milivoj SIRONIĆ, n. dj., 182.

8 John BORDMAN, n. dj., 298.

9 Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija; korijeni, postignuća, trajanja*, Novi liber, Zagreb 1996., 34: „Lukijan o idealnom historiografu govori: *Evo dakle kakav bi prema mojem mišljenju trebao biti povjesničar: neustrašiv, nepodmitljiv, slobodan, prijatelj istine i otvoren riječi... pravedan sudac, dobrohotan sa svima, nikada spreman da popusti jednoj strani više nego što ona zaslužuje; čovjek kada piše nema domovine, ni grada ni vladara; čovjek koji se ne pita što će misliti ovaj ili onaj, nego izlaže ono što se dogodilo.*“

Djela, izbor njegovih vrjednijih ostvarenja u prijevodu Marine Bricko, zanimljiva je i trilogija njegovih pohvala u prijevodu Yves-Alexandra Tripkovića.¹⁰

Prije početka analize *Anaharsida* trebamo se zapitati iz kojih je razloga Lukijan izabrao skitskog plemića i jednog od sedam mudraca iz 6 pr. n. e. kao jednog od dualista u dijalogu sa zakonodavcem Solonom. Naime, Anaharsid se kao lik provlači i kroz Lukijanovo djelo *Skita* u kojem, kako smatra Benjamin Isaac, uspoređuje svoju situaciju s onom Skita Anaharsida gdje naglašava da je i on također barbar te da nitko ne može reći da su Sirijci inferiorniji od Skita budući da su svi barbari. Uspoređujući nadalje sebe s Anaharsidom parodira činjenicu kojom je barbarom u udaljenim krajevima provincije nazivana i intelektualna osoba grčkih polisa koja se tamo našla.¹¹ Dakle, onodobno barbarsko podrijetlo jedna je od poveznica između Anaharsida i Lukijana, ali i Toksarida, Skita plemenitih osobina. Toksarid kojeg je Lukijan ovjekovječio u istoimenom djelu, zadivljen grčkom kulturom još je prije Anaharsida zauvijek napustio Skitiju i svoj život završio u Ateni. Toksaridovo kao i Anaharsidovo usvajanje atenskih manira, prema mišljenju Braunda, tekovine su koje je ponavljao sam Lukijan kao barbar svojega doba dok, prema Hartogovom mišljenju, opisujući Anaharsidovo lutanje Atenom Lukijan zapravo opisuje svoj dolazak u Makedoniju.¹² Premda se smatralo kako su Grci i Rimljani ustrajali na etničkim i kulturnim, a ne na rasnim podjelama, novija istraživanja to dematiraju. Analiza diskriminirajućih stereotipa prema tadašnjim barbarima utjecala je kasnije na mnoge negativne događaje moderne povijesti.¹³ Kako bismo jasnije shvatili cjelokupnu situaciju obostranog

10 Lukijan, *Djela* (prevela i priredila Marina Bricko), Matica hrvatska, Zagreb 2002; Lukijan, *Pohvala parazitu; Pohvala plesu; Pohvala muhi* (preveo Yves-Alexandre Tripković), Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2005.

11 Benjamin ISAAC, *The invention of Racism in Classical Antiquity*, Princeton University Press, 2004., 343. Autor, raspravljajući o etničkim i kulturnim razlikama Grka i barbara te mogućom rasnom diskriminacijom, objašnjava Lukijanovu tezu o jednakosti svih barbara na primjeru Skita i Sirijaca.

12 D. BRAUND, *Scythians in the Cerameicus; Lucian's Toxaris*, u: C. J. TULPIN, *Pontus and the Outside World; Studies in Black Sea History, Historiography and Archaeology* (Colloquia Pontica, sv.9), 2004., 19; Francois HARTOG, *Memories of Odysseus; frontier tales from ancient Greece*, University of Chicago Press, 2001., 116.

13 Benjamin ISAAC, n. dj., 343.

antagonizma barbara i Grka, odnosno onog poluskrivenog u Lukijanovu dijalog između Anaharsida i Solona, osvrnimo se na Herodotova zapažanja o Skitima i priču o Anaharsidovoj tragičnoj sudbini uzrokovanoj upravo običajima Skita. Herodot za Skite kaže kako „... oni odlučno izbjegavaju prihvatiti tuđinske običaje od drugog naroda, a ponajviše od Grka kako su to dokazali u slučaju Anaharsida... Anaharsid je vidio mnogo svijeta i pokazao se veoma mudrim, te se vraćao u zemlju Skita...“ prilikom čega je u Kiziku prisustvovao svečanosti u čast Kibebe, Majke bogova, te prihativši taj običaj „... i sam je Anaharsid dao zavjet Majci da će joj, bude li se živ i zdrav vratio kući, prinijeti iste onakve žrtve kakve je vidio da joj prinose Kizičani i da će joj prirediti noćnu svetkovinu.“¹⁴ U nastavku Herodotove priče, koju prenosi i Diogen Laerčanin, Anaharsid je započeo slaviti svečanost u boginjnu čast, no zbog uvođenja grčkih običaja ustrijelio ga je (kao i sve koji su pokušavali uvesti tuđe običaje) skitski kralj Saulije.¹⁵ Napomenimo kako su u korpusu antičke pisane ostavštine sačuvana i, tzv. *Anaharsidova pisma* koja mu *de facto* ne pripadaju, ali mu se tradicijom pripisuju.¹⁶

Još jedno pitanje koje se postavlja jest i veliki vremenski interval između s jedne strane Anaharsidova i Solonova života, a s druge strane Lukijanova. Upravo zbog toga Harold Arthur Harris postavlja problem interpretacije grčke tjelovježbe i natjecateljskog duha prezentiranih u Lukijanovo doba.¹⁷ Prikazivanje grčkih običaja, prema Goldenovu mišljenju, o natjecanjima za simbolične nagrade poput vijenaca, u rimsko je doba bio rezultat ideja stare elite, temeljenima na mitovima o slavim i legendarnim sportašima, odnosno slikovito rečeno ideja aristokratske ideologije.¹⁸ Suprotnosti koje izrastaju iz izazovne i škakljive proze

14 HERODOT, *Povijest*, 4. 76.

15 Diogen LAERČANIN, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*, 1, 8, 102; HERODOT, *Povijest*, 4. 77. U nastavku Anaharsidove sudbine Herodot donosi i drugu priču koju su, kako i sam kaže „izmislili sami Grci“, a prema kojoj je sam skitski kralj poslao Anaharsida u Grčku da se upozna s njihovim običajima.

16 *Leksikon antičkih autora*, (priredio Dubravko Škiljan), Latina et Graeca- Matica hrvatska, Zagreb, 1996., 26.

17 Harold Arthur HARRIS, *Aspects of Greek and Roman life*, Cornell University Press, 1989., 103. U Sparti su postojala natjecanja dječaka u loptanju s prvenstvenim ciljem onesposobljavanja protivnika.

18 Mark GOLDEN, *Sport and Society in Ancient Greece*, Cambridge University Press, 1998., 146.

temelje se na višestoljetnim tradicionalnim predodžbama i običajima, no još uvijek u neku ruku suvremenim. Tako zakonodavca Solona, kako smatra König, ne možemo prikazati kao staromodnog Atenjanina koji je poslužio kao objekt zanimljivosti Lukijanovoj publici nekoliko stoljeća kasnije jer su „staromodne ideje i običaji Atenjana“ (obrazovanje mladeži, vježbanje u gimnaziju...) koje Solon spominje u to doba još uvijek bile suvremene.¹⁹ Ipak, Lukijanovo prikazivanje Anaharsida može se shvatiti dvojako, s jedne strane kao brbljavca, a s druge strane kao vrijednog sugovornika koji strpljivo sluša Solona. Prema nekim autorima ta dvojakost rezultat je Lukijanove težnje da iskoristi mjesto i situaciju (susret Anaharsida i Solona) kako bi iznio kroz satirični dijalog svoja razmišljanja o promjenama u društvu i političkom životu.²⁰ Sukob rimskih ideja o vježbanju radi jačanja vojne sposobnosti i spremnosti za vojne sukobe te ideja rimskog entuzijazma prema grčkoj kulturi može se iščitavati iz Anaharsidove „zbunjenosti“ čije su reakcije slične reakcijama rimskog suprotstavljanja grčkoj pisanoj tradiciji. Anaharsid upućuje na apsurdnost zastarjelosti i beskorisnosti gimnazija izrugujući se njegovoj izolaciji od vanjskog svijeta kao važnosti za njegovu egzistenciju i učinkovitost.²¹ Upravo to odvajanje gimnazija od vanjskog svijeta pokušalo se iskoristiti kao argument za njihovu neprimjerenost u odnosu na druge mnogo korisnije načine postizanja spremnosti.²²

Prije nego što se osvrnemo na samu sadržajnu analizu Lukijanova *Anaharsida*, s važnim podacima za poznavanje povijesti antičkog sporta, zastanimo na riječima Diogena Laercanina koji prenosi zasebno Anaharsidove i Solonove stavove o sportašima i tjelovježbi. Premda Laercaninove iskaze možemo

19 Jason KÖNIG, *Athletics and literature in Roman Empire*, Cambridge University Press, 2005., 72.

20 Francois HARTOG, n. dj., 114.

21 Ante JURIC, *Grčka; Od mitova do antičkih spomenika*, Andromeda, Rijeka 2001., 434. : „Prvi grčki gimnaziji nisu imali oblik poput kasnijih. To su bili neomeđeni prostori među drvećem uz sagrađenu atletska stazu i druge površine koje su služile za izvođenje raznih vježbi i priprema atletičara za natjecanja. Tek kasnije gimnaziji su se počeli ograđivati zidom i trijemovima. Nastale su nove prostorije za vježbe, kupaonice, i prostori za odmor, predavanja i drugo. Izdvojeni su bili prostori za vježbe hrvanja (palestre) od onih za podizanje opće fizičke pripremljenosti i atletske vježbanje (gimnaziji).“; Jason KÖNIG, n. dj., 45.-96.

22 Jason KÖNIG, n. dj., 63.

u svakom slučaju smatrati relevantnijim, navest ćemo ih kao moguću kasniju usporedbu s Lukijanovim. Prema Laercaninu Solon je „... smanjio počasti atletama koji su učestvovali na natjecanjima, određivši pobjedniku olimpijskih igara pet stotina drahmi, pobjedniku u Istmijama stotinu, a razmjerno pobjednicima u ostalim igrama. Govorio je kako je nepristojno povećavati nagrade ovim ljudima, a zanemariti počasti onima koji su pali u ratovima čiji bi sinovi trebali biti izdržavani o javnom trošku.“²³ Solon nadalje u svom kritiziranju njihove (ne)ekomičnosti u društvu nastavlja kako „... atlete, s druge strane, traže velike izdatke i, dok treniraju nanose štetu; a kad pobjede, dobivaju vijenac za pobjedu na račun svoje zemlje prije nego na račun svojih protivnika. Kad ostare, oni, prema Euripidovim riječima: postanu izlizani kaputi koji su izgubili potku.“ Zato je Solon, kako zaključuje Laercanin, „... vidjevši i shativši to, postupao s njima s umjerenim poštovanjem...“²⁴ Stav Solona o nagrađivanju pobjednika prenosi i Plutarh koji navodi kako je odredio „... da se slavodobitniku na istamskim igrama daje sto drahmi, a slavodobitniku na olimpijskim petsto...“²⁵ Iz ovoga je vidljiva i činjenica koliko su, barem kvantitativno, olimpijske igre bile slavnije od ostalih. Slično kao i u Lukijanovu dijalogu izjave Anaharsida zapisane Laercanonivim perom, zvuče vrlo sarkastično na račun tjelovježbe kao jedne od helenskih društvenih vrednota. U svojoj sarkastičnoj izjavi „... izrazio je čuđenje kako to da Heleni donose zakone protiv prijestupnika, a atlete cijene zato što jedni druge tuku...“ dok ironičnost zaključka o otrovnosti ulja potkrepljuje činjenicom „... što se atlete, kad se njime namažu, razbjesne jedan protiv drugoga...“²⁶

Anaharsid ili o tjelovježbi dijalog je sazdan od pet relativno kratkih poglavlja u kojima Solon odgovara na Anaharsidova pitanja ujedno popraćena i bogatim komentarima. Miloš Đurić u svom članku *Helenske igre i njihov značaj za telesno i duhovno vaspitanje* u nekoliko se misli osvrće na *Anaharsida* kao interesantnu apologiju i pohvalu tjelovježbi iz vremena kad je njezin sjaj počeo tamnjeti. U tom Lukijanovom, kako Đurić navodi „ozbiljnom *Anaharsidu*“ prvenstveno je bilo prikazati cilj tjelesnog odgoja i helenskih igara uopće,

23 Diogen LAERCANIN, n. dj., 1. 2. 55.

24 Isto, 1. 2. 56.

25 PLUTARH, n. dj., 23.

26 Isto, 1. 8. 103.-104.

iskazanog kroz utiske barbara iz Skitije gledanjem grčkih običaja.²⁷ Budući da u povijesti antičke književnosti *Anaharsid* nije zauzeo zavidno mjesto, prateći njegovu radnju osvrnut ćemo se uglavnom na elemente bitne za proučavanje antičke sportske povijesti. Sam uvodni razgovor uglavnom je baziran na Anaharsidovom sarkastičnom komentaru koji se prikriva i opravdava njegovim čuđenjem helenskim običajima. Promatrajući hrvače i pankratiste tijekom njihove vježbe i čudeći se njihovim postupcima, Anaharsid nam nesvjesno otkriva elemente tehnike, ali i pravila tih vježbi, odnosno natjecateljskih disciplina. Premda u početnim komentarima helenske vježbače uspoređuje sa životinjama (valjanje u blatu poput svinja, udaranje čelom u čelo poput ovnova, klizanje nauljenih tijela poput jegulja te posipanje prahom poput pijetlova), doza sarkazma od uvodnog do zaključnog poglavlja postupno se smanjuje.²⁸ Prema Anaharsidovu suđenju vježbači „... su se odmah u početku svukli... namazali uljem i sasvim mirno jedan je drugoga redom ogledao...“ nakon čega se „... sagibaju jedan prema drugome, guraju i udaraju čelom u čelo...“. Nadalje saznajemo kako je jedan od njih „... digao drugoga za goljeni, pustio na tlo a na njega pao i ne da mu da se digno, nego ga gura dolje u blato... goljenima obuhvatio trbuh, lakat mu podbio pod grlo i guši ga...“ pri čemu mu je na koncu poraženi udarcem po ramenu dao znak da stane.²⁹ Izuzmemo li dakle spomenute sarkastične usporedbe i subjektivne Anaharsidove pretpostavke, u netom spomenutim fragmentima njegova opisa gotovo je moguće rekonstruirati osnovne elemente tehnike hrvanja. Složit ćemo se i u tome kako su prizori opisanih hrvača gotovo identični prizorima sačuvanog korpusa antičkog vaznog slikarstva.

U nešto oskudnijem njegovu opisu o pankraciju saznajemo kako ga vježbači izvode „... u dvorištu, na zraku, ne doduše u blatu, nego po tom debelom pijesku bacaju na se prah... jer pijesak oduzima skliskost i prihvaćanje za suho čini čvrstim...“ dok o samoj vježbi saznajemo kako „... posuti prahom... tuku se i rukama i nogama...“ pri čemu su im nerijetko „... usta puna krvi i pijeska...“³⁰

27 Miloš N. ĐURIĆ, *Helenske igre i njihov značaj za telesno i duhovno vaspitanje*, u: *Kroz helensku istoriju književnost i muziku; studije i ogledi*, Kosmos, Beograd 1955., 156.

28 LUKIJAN, *Anaharsid ili O tjelovježbi*, 1. 1., 1. 2.

29 Isto, 1. 1.

30 Isto, 1. 2., 1. 3.

budući da je pankracij kao disciplina koja je bila spoj hrvanja i šakanja, zahtijevala veliku snagu i izdržljivost, Solon je ne imenujući vježbu koju je Anaharsid opisao rekao da se vježbači „... bore svom snagom“.³¹ Objašnjavajući svrhu tjelesnog vježbanja Solon napominje kako se u hrvanju mladići uče „... bez opasnosti padati i lako ustajati, i otiskivati, i obuhvaćati, i savijati, i daviti, i protivnika dizati uvis...“.³² Premda smo već bili svjedoci surovosti pankracija, mjere sigurnosti vježbača prema ovim su riječima ipak postojale. Tako govoreći o blatu i pijesku Solon objašnjava njihovu funkciju da vježbači „... ne padaju na tvrdo tlo, nego bez opasnosti na isto...“.³³ Osim borilačkih vještina u dijalogu se fragmentarno spominju i druge vrste vježbi, ujedno i samostalnih disciplina (ili u sastavu petoboja) na antičkim igrama. Premda o njima nije izneseno previše podataka, navest ćemo ih više kurioziteta radi. Govoreći o trčanju Solon raspravlja o privikavanju mladića „... na izdržljivost u dugu trčanju... da budu laki za najveću brzinu kratkom trčanju...“ pri čemu naglašava kako mladići „... ne trče po tvrdom i odvojenom tlu, nego po duboku pijesku, gdje nije lako ni pouzdano nogom se otisnuti ni čvrsto se uprijeti u tlo, jer se noga pomiče po pijesku koji se ugiba...“.³⁴ U ovom Solonovom odgovoru nailazimo na s današnjeg stajališta metodički nelogičnu činjenicu. Kratko i dugo trčanje koja su postojala i u ono doba kao discipline na igrama nespojive su po načinu vježbanja. Prva od njih zahtijeva eksplozivnost i brzinu te upravo „tvrdi i odvojeno tlo“ koje Solon ne zagovara. Za razliku od kratkog trčanja vježbanje u duboku pijesku i danas je relativno prihvatljiva Solonova „metodička“ preporuka za stjecanje „izdržljivosti u dugom trčanju“.

Osim vježbi u hrvanju i trčanju Solon navodi i vježbe olovnim loptama, skakanja te posebno bacanja diska i koplja što „... jača pleća i ručnim mišicama daje napor...“.³⁵ Osvrnemo li se na gotovo sve spomenute vježbe, primjećujemo

31 Isto, 1. 8.

32 Isto, 4. 24.

33 Isto, 4. 28.

34 Isto, 4. 27.

35 Isto, 4. 27. „Vježbaju se za to, ako zatreba, preskočiti jarak... osim toga u rukama imaju olovne lopte kolike mogu obuhvatiti. Zatim se nadmeću tko će dalje kopljem pogoditi... Kotur od mjedi, sličan malenom štitu, bez ručke i remenja... težak i teško se prihvaća jer je gladak. Njega dakle bacaju u vis i u daljinu...“

kako su sve nekoć bile dio antičkog petoboja, najzahtjevnije discipline antičkih igara. No, ipak prvenstvena je ideja tjelovježbe bila postizavanje spremnosti u slučaju ratnih opasnosti pri čemu će, kako Solon navodi, mladići „... postati dobri čuvari države... i njihovom snagom živjeti u slobodi.“³⁶ Kao razlog primoravanja mladića „za naprezanje svojih tijela“ Solon argumentirano navodi: „*Ne događa se i samo radi nadmetanja da mogu stjecati nagrade, nego pribavljamo otuda neko veće dobro i za cijelu državu i za njih same. Ta sve dobre građane čeka neka druga zajednička borba i vijenac, ali ne od omorike..., nego vijenac koji u sebi sadrži neku drugu sreću, kao slobodu pojedinca i domovine, i bogatstvo, i slavu...*“³⁷ Naime, simbolične nagrade bile su samo „... znakovi što obilježavaju one koji su odnijeli pobjedu, ali slava koja ih prati važi iznad svega... Bez truda nju nitko ne može stići.“³⁸ Odgovarajući na Anaharsidovo ismijavanje simboličnih nagrada Solon naglašava i potencira slavu kao vrlinu pobjednika, odnosno pojedinca čija je slava ujedno i slava države primjerom kada „... desetine tisuća ljudi hitaju u kazalište gdje se natjecatelji slave, a pobjednike među njima smatraju bogolikima...“³⁹ Na Anaharsidovo pitanje o razlogu nadmetanja helenskih mladića u vježbanju oružjem, sličnu raspravu o slavi kao najvećoj vrijednosti Solon je započeo retoričkim pitanjem: „*Jer ako bi tko, Anaharside, izbacio iz života ljubav prema slavi, koje bi nam dobro još ostalo?*“⁴⁰ Naime, želja za slavom ostvarivala se lijepim djelima u što su spadale i pobjede na igrama, a vrlina proizašla iz tih pobjeda usađivala je besmrtnost svim junacima, bilo u ratovima ili na igrama.

Budući da Solon pokazuje razumijevanje Anaharsidovu čuđenju objašnjavajući mu kako se grčki običaji razlikuju od skitskih pri čemu tjelesno vježbanje Grka nije „... mahnitost i zlostavljanje... nego je taj posao nekako

36 Isto, 4. 30.

37 Isto, 2. 15.

38 Isto, 2. 9., 2. 10. *Solon o nagradama pobjednika govori: „U Olimpiji vijenac od divlje masline, na Istmu od omorike, u Nemeji od celera, u Delfima od jabuke posvećene bogu, a kod nas o panatenejskom prazniku ulje posvećene masline.“*

39 Isto, 2. 10.

40 Isto, 4. 36. *„Jer, ako bi tko, Anaharside, izbacio iz života ljubav prema slavi, koje bi nam dobro još ostalo?... A sada i po tome možeš naslućivati kakvi bi bili u ratu za domovinu, djece, ženu i svetinje kad bi imali oružje oni koji goli ispoljavaju toliku volju za pobjedom radi divlje masline i jabuka.“*

*koristan, a nije neprijatan i nije neznatno savršenstvo što ga tijelima daje“.*⁴¹ Suprotnost običaja vidljiva je i u njihovom nesuglasju o raspavi vježbanja u oružju pri čemu Anaharsid Solonu preporučuje ostavljanje „*prašine i ulja*“ te istinsko vježbanje oružjem. Na Anaharsidove riječi u kojima su tijekom samih vježbi neophodna teška, a ne laka helenska koplja, štit u ljevici, oklop, šljem i sjekira, Solon mu iz svoj prespektive argumentirano odgovara: „*Jer ako mi, blaženi prijatelju, gola tijela mladića izlažemo naporima, ne vodimo ih zato bez oružja u opasnosti, nego kad sami po sebi postanu najsposobniji, onda se vježbaju u oružju. I poslije takva vježbanja mogu se oružjem mnogo bolje koristiti.*“⁴² Sličnim riječima argumentirao je i ulogu „*prašine i ulja*“ jer kako kaže „... klizavost... u nemaloj mjeri unaprijeđuje jačinu i napon. Kad su svi tako klizavi moraju jedan drugoga čvrsto hvatati i pritezati dok se oklizuju... I to je sve, kao što rekoh ranije, za ratove korisno i ako bi trebalo ranjena prijatelja lako dići i iznijeti... I za prašinu mislimo da je suprotno korisna... da se ne oklizuju kad jedan drugoga obuhavate... Pa i znoj koji obilno curi čini se da zadržava posuta prašina.“⁴³

Stalna tendencija veličanja jačanja tijela i divljenja njegovoj ljepoti kao produktu vježbe provlače se tijekom cijelog dijaloga. Solonovo divljenje, prožeto homoseksualnim nagonom, radi „... osjećaja prijatnosti koji se riječima ne može opisati...“, upravo jest rezultat posmatranja „... tjelesne ljepote, primjera divne razvijenosti i silne vještine, i neodoljive snage, i predanosti, i častoljublja, i nepobjedivog duha, i neprestanog truda oko pobjede“.⁴⁴ Ovo posljednje rečeno možemo potvrditi i Plutarhovim riječima koji o njemu govori sljedeće: „*Da Solon prema lijepim mladićima nije bio čvrst i jak da dočeka ljubav kao šakač na šake, može se razabrati iz njegovih pjesama. Proglasio je i zakon koji zabranjuje robu da se maže uljem i da ljubi mladiće. Držao je to lijepom i plemenitom zabavom i na neki način pozivao dostojne k onom od čega je odbijao nedostojne.*“⁴⁵ Stoga i Solonovo razmišljanje napisano Lukijanovim perom kako se mladići „... namjeravaju svlačiti pred tolikim svijetom, brinuti se za snagu i ljepotu tijela

41 Isto, 1. 6.

42 Isto, 4. 34.

43 Isto, 4. 28.

44 Isto, 2. 12.

45 PLUTARH, n. dj., 1.

da se ne stide kad budu goli i da svatko sebe osposobljuje biti najviše dostojan pobjede...“⁴⁶, možemo shvatiti više kao osobni poriv nego javnu proklamaciju.

Prema tadašnjim shvaćanjima početak tjelovježbe mladića započinjao bi u razdoblju efeba odnosno kako Solon navodi kad im tijela „... više nisu nježna i sasvim bez čvrstih mišica...“ pa se tako gola „... privikavaju na zrak i prilagođavaju svakom godišnjem vremenu“. Mazanje uljem radi savitljivosti, vježbanje pod kontrolom „specijaliziranih“ učitelja za svaku vježbu imalo je za cilj, osim podnošenja napora i razbijanja straha „... da budu hrabri za opasnost... snažni i jaki...“⁴⁷ Jer „... od naprezanja im tijela otvrdnu i ojačaju... od napora postaju iskusni ako bi se kada našli u položaju da se tim iskustvom pokažu u oružju...“ radi čega je prema Solonovom mišljenju bolje da se „... najprije gola tijela umekšavaju i naprezanjem učiniti jača i junačnija, laka i gipka i opet teška za protivnika...“⁴⁸. U ovom posljednjem Solonovu razmišljanju i okom laika iščitava se nelogičnost i nespojivost tjelesnih vrlina što možda možemo povezati s Lukijanovim satiričkim obaranjem na isprazne filozofske govore.

No, unatoč krivim predodžbama po kojima se primjerice uvježbani mladići teško znoje, saznanje o otpornosti i stjecanju imuniteta vježbom i danas su relativno prihvatljive teze pa se „...ni bolest ni slabost ne bi u takvo tijelo uvukle i osramotile ga niti bi ga svladale...“⁴⁹ Solonova razmišljanja da „... naponi i neprestana premetanja po blatu i teška naprezanja u zraku i pijesku...“ štite od sunčevih zraka⁵⁰, jednako su neprihvatljiva kao i ona u kojima su mladići „... beskorisnu i suvišnu debljinu istrošili znojenjem...“⁵¹ Netom izrečenom Solonovom razmišljanju prethode opisi muškaraca koji „...su rumeni od sunca, malo ožeženi i muškog oblića, pokazuju mnogo živosti, žestine i muškosti; toliko lijepa stasa i uzrasta...“ za razliku od tijela koja „...ne pokazuju lijenu i bijelu debljinu ni blijedu mršavost kao ženska tijela...“. Osim već spomenutih homoseksualnih naznaka općepoznatih i priznatih u grčkom svijetu, vidljiva je i

46 LUKIJAN, *Anaharsid...*, 4. 36.

47 Isto, 4.24

48 Isto, 4.24

49 Isto, 4.26

50 Isto, 2.16

51 Isto, 4.25

podređenost žene prožeta kroz stilsku figuru usporedbe. Zabrana prisustvovanja žena na antičkim igrama odnosno njihova mala zastupljenost na rijetkim oblicima natjecanja poznata je činjenica u brojnim fragmentima antičkih izvora. Sličnom usporedbom Solon uvjerava Anaharsida kako je bolje biti „... čvrsto sazdan i zbijen nego li razmekšan i rastočen i bijel bez krvi koje nema i koja je unutra pobjegla...“⁵²

Vratimo li se na već spomenuto skitsko neprihvatanje tuđih običaja, dvije Solonove izjave u dijalogu s Anaharsidom iz današnjeg gledišta zvuče pomalo kontradiktorno. Naime, potičući Anaharsida na otvoren razgovor o njegovoj znatijelji nalaže mu da ga slobodno ispravlja ako misli da je u pravu te da će Solon isto prihvatiti jer „... neće se atenska država stidjeti da od barbara i stranaca prihvati korisna znanja.“⁵³ Govoreći o Spartancima i upozorenjima Anaharsidu pri posjetu njihovoj zemlji da se ne smije njihovim običajima, Lukijan kroz Solona progovara sasvim drukčije suprotno gore navedenoj izjavi. Na Anaharsidovo pitanje zašto se Atenjani ne povode za Spartanskim vježbama, Solon odgovora da su „... dovoljne te vježbe kao naše vlastite, a nismo bili voljni da se povodimo za tuđima...“⁵⁴ U kratkim crtama opisao je drastičan spartanski tjelesni odgoj upozoravajući Anaharsida da im se ne čudi i ne podsmjehuje što „... se oni uzalud muče kad se ili u kazalištu sudare oko lopte pa jedni druge kad tuku ili kad uđu u mjesto obilježeno uokolo vodom pa se raziđu u bojni red te jedni protiv drugih rade kao neprijatelji.“ U tom „dobronamjernom“ Solonovom savjetu Anaharsidu očituje se ironičan Lukijanov stav, odnosno samo Solonovo podsmjehivanje, u čemu se slažu i neki suvremeni autori.⁵⁵ Nadovezjujući se na ostale oblike spartanskog tjelesnog odgoja povucimo paralelu s već spomenutom raspravom o borbi u oružju. O običaju šibanja svih spartanskih dječaka nakon petnaeste godine života na Artemidinom žrtveniku kao ispitu izdržljivosti, ali i ostalim vrstama nadmetanja, Solon je rekao: „... kako ih na žrtveniku šibaju, a oni se krvlju obliju... Mnogi su čak i život izgubili u nadmetanju, a nisu htjeli klonuti

52 Isto, 4.29

53 Isto, 2.17

54 Isto, 4.38

55 Waldo E, SWEET, *Sport and recreation in ancient Greece; a source book with translations*, Oxford University Press, 1987., 256. (O Lukijanu: 251.-258.); Harold Arthur HARRIS, n. dj., 103.

još živi pred očima srodnika ni tijelom se povući...“⁵⁶ S druge strane razloge neprakticiranja natjecanja u oružju atenskih mladića Solon obrazlaže riječima kako je „... zvjerski i vrlo nesretno još beskorisno ubijati najbolje i one kojima bi se tko bolje poslužio protiv neprijatelja.“⁵⁷

Unatoč prekomjernoj uporabi teških vježbi kako bi mladići „... manje napore mnogo lakše podnosili...“⁵⁸ umjerenost i znanja o važnosti odmora i regeneracije tijela vidljiva su pri Solonovu pokazivanju kipa Apolona Likejskog Anaharsidu u vježbalištu koji „... u ljevici drži luk, a desnica više glave pokazuje da se bog od dugog napora odmara...“⁵⁹ Kao kuriozitet spomenimo i uvodne riječi Lukijanovih *Istinitih priča*, njegove stilizirane i izmišljene autobiografije, u kojoj kroz povezanost duše i tijela navodi neminovnost odmora nakon napornog umnog ili tjelesnog rada. Lukijan ističe: „Kao što atlete i drugi koji se brinu o svome tijelu vode računa ne samo o njegovoj dobroj izdržljivosti i stalnoj vježbi, nego i o pravovremenom odmoru, jer smatraju da je upravo opuštanje vrlo važan dio vježbanja, tako, mislim, i oni koji se bave književnošću trebaju poslije čitanja mnogih ozbiljnih knjiga odmoriti svoj duh, okrijepiti i učiniti spremnim za buduće napore.“⁶⁰

Pri spomenu povezanosti duha i tijela neka nam prethodne misli posluže kao poveznica s drugim važnim pitanjem o kojem su raspravljali Solon i Anaharsid, duhovnim odgojem. Raspravljajući o državi i građanima Solon s pozornošću ističe: „Ali najviše i sasvim na to obraćamo pozornost da građani oplemenjuju svoju dušu, a tijelom da budu jaki. Takvi će i sami sa sobom lijepo u miru postupati, a zajedno uživati građanska prava i u ratu državu spašavati i očuvati je slobodnu i sretnu.“⁶¹ Upravo to Solonovo zadovoljno priopćenje rezultat je sustavnog odgoja mladih o kojima u svom govoru nastavlja: „Kada se u njima počne razvijati stid i rumen... i sama tijela čvrstu i staju na snagu te se čine podobna za napore; tada ih prihvatimo i učimo; jedne znanosti i vježbe zadajemo za dušu, a na drugi način privikavamo tijela na napore. Učinilo nam

56 LUKIJAN, *Anaharsid...*, 4. 38.

57 Isto, 4. 37.

58 Isto, 4. 28.

59 Isto, 1. 7.

60 LUKIJAN, *Istinite priče*, 1. 1.

61 ISTI, *Anaharsid...*, 3. 20.

se da nije dovoljno samo to da svaki bude onakav kakvim ga je stvorila priroda, bilo tjelesno, bio duhovno, nego nam za njih treba i odgoj i znanost, kojima će se dobre osobine usavršavati, a loše popravljati nabolje.“⁶² Umjesto komentara sad navedenog Solonovog mišljenja navest ćemo slične stavove Diogena iz Sinope. Diogen Laerčanin o stavovima svojeg imenjaka iz Sinope navodi: „Vježbanje je dvostruko – jedno je duhovno, a drugo tjelesno; i kad se ono koristi neprekidno, stvara se način mišljenja koji otvara put djelima vrline. Jedno je nepotpuno bez drugoga, jer dobro osjećanje i snaga spadaju podjednako među zahtjeve kako duše tako i tijela.“⁶³ U nastavku Lukijanova dijaloga o odgoju duha Solon ga završava raspravama o glazbi, aritmetici, poznavanju zakona, komedijama i tragedijama, te svemu sličnomu što „... čeliči duh omladine pa nam postaje bolja...“⁶⁴

Kroz netom pročitani tekst pokušali smo na drugačiji način prezentirati ono što bismo uvjetno mogli nazvati sportskom poviješću. Malobrojni članci publicirani kod nas, temljeni na popularizaciji antičkih igara i poznatih junaka, s tendencijom prema faktografiji, uglavnom se temelje na već poznatim

62 Isto, 3. 20.

63 Diogen LAERČANIN, n. dj., 6. 2. 70.

64 LUKIJAN, *Anaharsid...*, 3. 21.-23.

činjenicama Pausanijina putopisa i Pindarovih hvalospjeva. Ovaj kratak osvrt na Lukijanovog *Anaharsida*, jedno ne toliko zapaženo djelo njegova korpusa, završit ćemo jednim Solonovim citatom koji odaje cilj te svu bit tjelesnog vježbanja. Govoreći o mladićima kao budućim čuvarima države čijom će snagom ona živjeti u slobodi, Solon je kratko naglasio: „*I to je ono što sam nazvao općim vrhuncem državnog napretka.*“

LITERATURA:

1. John BORDMAN i dr., *Oksfordska istorija Grčke i helenističkog sveta*, Clio, Beograd 1996.
2. Miloš N. ĐURIĆ, *Helenske igre i njihov značaj za telesno i duhovno vaspitanje, u: Kroz helensku istoriju književnost i muziku; studije i ogledi*, Kosmos, Beograd 1955.
3. Mark GOLDEN, *Sport and Society in Ancient Greece*, Cambridge University Press, 1998.
4. Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija; korijeni, postignuća, trajanja*, Novi liber, Zagreb 1996.
5. Harold Arthur HARRIS, *Aspects of Greek and Roman life*, Cornell University Press, 1989.
6. Francois HARTOG, *Memories of Odysseus; frontier tales from ancient Greece*, University of Chicago Press, 2001.
7. HERODOT, *Povijest*, (preveo i priredio Dubravko Škiljan), Matica hrvatska, Zagreb 2000.
8. Benjamin ISAAC, *The invention of Racism in Classical Antiquity*, Princeton University Press, 2004.
9. Ante JURIC, *Grčka; Od mitova do antičkih spomenika*, Andromeda, Rijeka 2001.
10. Jason KÖNIG, *Athletics and literature in Roman Empire*, Cambridge University Press, 2005.
11. Diogen LAERTIJE, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*, (preveo Albin Vilhar), Beogradsko izdavačko-grafički zavod, Beograd 1979.

12. *Leksikon antičkih autora*, (priredio Dubravko Škiljan), Latina et Graeca- Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
13. Albin LESKY, *Povijest grčke književnosti*, Golden marketing, Zagreb 2001.
14. LUKIJAN, *Odabrani razgovori*, (preveo Miloš N. Đurić), Kultura, Beograd 1957.
15. LUKIJAN, *Djela*, (prevela i priredila Marina Bricko), Matica hrvatska, Zagreb 2002.
16. LUKIJAN, *Pohvala parazitu; Pohvala plesu; Pohvala muhi* (preveo Yves-Alexandre Tripković), Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2005.
17. N. A. MAŠKIN, *Istorija starog Rima*, Naučna knjiga, Beograd 1997.
18. *Povesti iz antičke književnosti; životi-podvizi-putevi-vojne*, (izabrao i priredio Miron Flašar), Srpska književna zadruga, Beograd 1986.
19. *Povijest svjetske književnosti*, sv. 2 (uredio Vladimir Vratović), Mladost, Zagreb 1973.
20. PLUTARH, *Usporedni životopisi*, (predgovor, Zlatko Pleše), Bibl. Fontes, Zagreb 1988.
21. Waldo E. SWEET, *Sport and recreation in ancient Greece; a source book with translations*, Oxford University Press, 1987.
22. C. J. TULPIN, *Pontus and the Outside World; Studies in Black Sea History, Historiography and Archaeology* (Colloquia Pontica, sv.9), 2004.